

Н.Д. Квасневська,
кандидат юридичних наук,
докторант

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕФОРМИ СУДОУСТРОЮ, СУДОЧИНСТВА ТА СУМІЖНИХ ПРАВОВИХ ІНСТИТУТІВ

У статті запропоновано низку пропозицій щодо удосконалення реформи судустрою, судочинства та суміжних правових інститутів в Україні. Наведено авторське визначення процесуальної категорії “реформування судустрою, судочинства і суміжних правових інститутів”.

Ключові слова: судочинство, суміжні правові інститути, судді, судова реформа, адміністративна реформа.

В статтє предложен ряд предложений по совершенствованию реформы судустройства, судопроизводства и смежных правовых институтов в Украине. Приведены авторское определение процессуальной категории “реформирования судустройства, судопроизводства и смежных правовых институтов”.

Ключевые слова: судопроизводство, смежные правовые институты, судьи, судебная реформа, административная реформа.

Several proposals for the improvement of judiciary reform, judiciary and related legal institutions in Ukraine are offered. An author's definition of procedural category “reform of the judiciary, and related legal institutions” are considered.

Keywords: justice, related legal institutions, judges, judicial reform, administrative reform.

Масштабні реформи публічної адміністрації наразі охоплюють майже всі сфери державного управління. На цей час особливої актуальності та популярності з боку громадянського суспільства набуває нещодавно розпочата реформа судустрою, судочинства та суміжних правових інститутів в Україні, запроваджена “Стратегією реформування судустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки” [1]. Адже реформування судустрою, судочинства і суміжних правових інститутів – здійснюваний органами законодавчої, виконавчої і судової влади за участю громадськості та міжнародних правових організацій в рамках адміністративної реформи комплекс правових та організаційних заходів щодо: удосконалення структури судової системи та судів; розробки та запровадження світових стандартів правого регулювання їхньої діяльності; розробки нової системи підготовки, підбору кадрів, оцінки їхньої роботи та протидії корупції; запровадження новітніх інформаційних технологій; підвищення рівня оплати праці та створення відповідних умов до роботи; приведення у відповідність до рекомендацій Венеціанської комісії діяльності прокуратури, Державної судової адміністрації, Судовиконавчої служби, Вищої ради юстиції та Вищої ради правосуддя задля створення в Україні справедливого судочинства.

Однак ні для кого не є секретом, що судова система, яка функціонує сьогодні, уже реформувалась за ініціативи адміністрації президента України на основі законодавчої бази, яка узгоджувалася з Венеціанською комісією та іншими інститутами ЄС. Зазначений процес здійснювався під жорстким контролем влади, до законодавчих актів вносилися такі норми, які не викликали особливих заперечень. При цьому під час реалізації реформи судустрою передусім повністю задовольнялися потреби влади щодо контролю та управління судовою системою

(обмеження функцій Верховного суду України, створення спеціалізованих судів з розгляду цивільних та кримінальних справ, вищої кваліфікаційної комісії, особливо щодо прийняття кадрових та судових рішень).

Негативний імідж саме судової гілки влади в очах громадськості у контексті реформ, що відбувалися, певним чином спонукав чинну владу не зволікати та нагально реформувати систему судоустрою. У зв'язку з цим, починаючи із 2014 р., виникла гостра необхідність розробки теоретичних та нормативних механізмів реформування вітчизняного судочинства. Як зазначалося вище, у 2015 р. розробили "Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки", надалі, у 2016 р., було прийнято нову редакцію закону "Про судоустрій та статус суддів" та Закон, яким вносилися зміни до Конституції України [1; 2; 3].

У свою чергу на теоретичному рівні питанням реформування судочинства та судоустрою, зокрема і суміжних правових інститутів, займалися такі науковці: В.В. Молдован, С.В. Ківалов, М.А. Погорецький, О.Г. Яновська та інші.

У цій статті автор ставить собі за *мету* сформулювати та окреслити власні суб'єктивні погляди щодо удосконалення положень нормативно-правового забезпечення реалізації реформи судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів в Україні на підставі аналізу вказаних вище нормативно-правових актів.

Так, у першу чергу автор вважає, що невід'ємна взаємозалежність адміністративної і судової реформи є значущою у частині того, що їх здійснення незалежно одна від одної не дозволить досягти бажаного результату. Проведення адміністративної реформи спрямовано на оптимізацію діяльності органів виконавчої влади, усунення дублювання їхніх функцій, що має забезпечити ефективне здійснення органами виконавчої влади своїх повноважень, оскільки сутність судової реформи полягає у забезпеченні належного захисту прав, свобод і інтересів громадян та організацій у спорах з органами виконавчої влади. Тому позитивного результату від проведення реформ слід очікувати у тому випадку, коли діяльність органів виконавчої влади буде забезпечуватися ефективним контролем з боку судової влади. Здійснюючи належний контроль за організацією органів виконавчої влади своїх повноважень, суд сприятиме захисту прав, свобод і інтересів невід'ємних суб'єктів. Однак на сьогодні законодавство, яке регулює судовий контроль за діяльністю органів виконавчої влади, потребує суттєвого удосконалення. Відповідно, цілком доцільно розробити продуману концепцію дієвого судового контролю, який би сприяв не тільки ефективній діяльності органів виконавчої влади та надійному захисту прав, свобод та інтересів владних суб'єктів, але і забезпечив позитивний результат адміністративної реформи в державі.

Також пропонується більш детально опрацювати проблематику оновлення суддівського корпусу, створення дієвої судової вертикалі, посилення статусу і підвищення зарплати. У разі належної роботи антикорупційного бюро, Вищої ради правосуддя та пильної уваги громадськості має настати час справедливого правосуддя в Україні. Навіть якщо у першій інстанції і в апеляції рішення буде незаконним, то на етапі касації Верховним судом України буде прийнято справедливе рішення згідно з принципами верховенства права з відповідними наслідками реагування.

Пов'язана із попередньою пропозицією і пропозиція визначення адміністративно-правових гарантій правового статусу судів як сукупності здійснюваних суб'єктами державного управління заходів фінансового, організаційного і правового змісту, спрямованих на забезпечення незалежного здійснення ними своїх функцій.

Абсолютна більшість громадян вважають, що в українських судах процвітає корупція, і впевнені, що на рішення судів впливають політики та олігархи. Не заперечуючи негативної оцінки громадян, доцільно відобразити й інші причини високих показників:

1) здійснювалося опитування не тих громадян, які мали справу із судами, а у загальному порядку, у яких склалося враження, з урахування негативного

висвітлення в ЗМІ, популістських промов різних кандидатів у депутати, президенти та ін;

2) масовість кримінальних справ, порушених на замовлення, де відсутні докази, а в основу звинувачення покладено безпідставні твердження слідчого або незаконно здобуті докази;

3) можливість звинувачуваних залучати до розгляду справи досвідчених адвокатів, які в ході судового розслідування досить легко доводять нікчемність доказів і, відповідно, звинувачень;

4) відсутність у правоохоронних органах кваліфікованих слідчих. Кожен раз з приходом нової влади бездумно знищується професійне ядро, застосовується негласне правило – позбавлення від служителів попередньої влади;

5) бездумний комерціалізований підхід ЗМІ до розголошення матеріалів розслідування на початковій стадії зі звинувачувальним нахилом; участь у цьому представників правоохоронних органів, які таким чином демонструють свою активність, особливо щодо боротьби з корупцією (обшуки під камери ТВ, запрошення до правоохоронних органів через Інтернет, затримання в службових кабінетах, застилення коврів з купюр та інше безглуздя). Замість збору доказів у ЗМІ нагнітається істерія, яка доходить до пікетувань судових засідань і масових заворушень;

6) необ'єктивні оцінки діяльності судів іноземними активістами та представниками правових інстанцій, дипломатами, які по суті не вникають у проблеми, а оцінюють, базуючись на власних міркуваннях, політичній ситуації та викривленій інформації стосовно громадської думки;

7) відсутність в Україні глибоких наукових досліджень проблем правосуддя, небажання суддів правдиво висвітлювати названі проблеми та відстоювати свої інтереси в ЗМІ через боязнь того, що їхня активність негативно сприйметься у ході люстрації.

Більше того, ефективність реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів абсолютно залежить не тільки від громадського протесту та контролю міжнародної спільноти, але від активно-позитивної участі владних структур держави без спроб залишити або внести до законодавчого регулювання норми, які б дозволили впливати на суди.

Окремим постало питання певних прорахунків законодавця у контексті положень про недоліки нового Закону України “Про судоустрій і статус суддів”, серед яких заборона створення спеціальних і надзвичайних судів, яка міститься в одній із перших статей Закону. Передбачається триланкова система, але з'являється норма ще про два суди, передбачені поза цією системою. Це Вищий суд з питань інтелектуальної власності та Вищий антикорупційний суд, які по суті будуть касаційними, але діятимуть як суди першої інстанції, що не відповідає логіці законодавства про систему судоустрою, яка закладена в його основу.

Також, на думку автора, реформування судочинства та судоустрою матиме незавершений вигляд у разі відсутності реформ суміжних правових інститутів. Тому твердження, що ефективність реформування функціонування судової системи значно підвищиться в результаті комплексного удосконалення функціонування не тільки судів, але й суміжних правових інститутів, набуватиме особливої актуальності.

У цьому ж контексті певного удосконалення у частині проведення судової реформи вимагають і інші суб'єктивні положення, такі як:

– у пропозиції стосовно термінового вирішення проблемного питання щодо єдиного дисциплінарного органу, що закладена в статті 57 проекту Закону “Про вищу раду правосуддя”, де передбачено процедуру звільнення судді та оскарження прийнятого рішення. Скасування рішень ВРПУ про звільнення судді можливе за таких підстав : якщо склад ВРПУ, який ухвалив таке рішення, не мав повноважень його ухвалити; якщо рішення не підписане кимось, хто брав участь у його ухваленні і якщо воно не містить посилання на визначену законом підставу для звільнення судді. Таким чином судді позбавлені можливості захистити себе у суді;

- у положенні, що оновлені кадри, які пройшли жорстку процедуру відбору, нові процесуальні кодекси, реальні повноваження, достойна оплата праці, активна робота НАБУ та ВРП щодо розгляду дисциплінарних скарг дасть можливість створити в Україні якісно іншу судову систему (для висновків у підрозділ);
- у систематизації правової основи, якою регламентовано адміністративно-правове забезпечення реформування судоустрою та судочинства в Україні;
- у доцільності розроблення єдиної стандартизованої обліково-статистичної картки для кримінальних справ;
- у розробці окремих положень до Закону України “Про Електронний суд”, що має стати початком ери “електронного правосуддя” у нашій державі;
- у виокремленні ознак професіоналізму та компетентності органів суддівського самоврядування;
- в удосконаленні механізму унормування приведення суддів усіх рівнів і юрисдикцій до присяги;
- у пропозиції щодо зміни правового забезпечення відносно перепідпорядкування Державної судової адміністрації України Верховному Суду України і перетворення її з органу виконавчої влади на орган організаційного забезпечення;
- в удосконаленні законодавчого регулювання діяльності прокуратури, що має стати опорою для забезпечення належного правосуддя в Україні;
- у законодавчому закріпленні відповідного рівня судового захисту прав і свобод громадян та юридичних осіб.

До цього ж слід врахувати і наступні пропозиції до реформування судової гілки влади, серед яких:

- обґрунтування, що повноваження суду мають надати йому право практичної реалізації покладених на нього функцій, тому що функція, не підкріплена відповідними правовими нормами, не може бути реалізованою та позбавляється будь-якого сенсу. Враховуючи адміністративно-правове регулювання, повноваження судів з урахуванням їх функцій, доцільно розділяти на дві групи повноваження внутрішньо-організаційного та повноваження зовнішньо-владного характеру. Сукупність усіх повноважень суду і має складати його компетенцію, що покладено в основу побудови судової системи, а цільова правоздатність обумовлена створенням суду для здійснення функцій некомерційного характеру;
- положення, що судові органи наділені правоздатністю і повинні справляти правосуддя, яке не повинно мати комерційної ознаки діяльності. Тому фінансування діяльності судів має бути виключно бюджетним і будь-яка спонсорська допомога є недопустимою;
- досить за короткий термін судова система України має побачити аналог прецедентного рішення, що дасть судді першої інстанції орієнтир при винесенні рішення у справі, в іншому випадку воно буде скасовано з послідувочою жорсткою реакцією Вищою Радою Правосуддя в дисциплінарному порядку;
- пропозиції щодо складу елементів правового забезпечення реформування судоустрою та судочинства;
- систематизація основних критеріїв професіоналізму та шляхи формування законодавчої бази для розвитку та підтримки органів суддівського самоврядування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки : Указ Президента України від 20.06.2015 № 276/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>.
2. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02.06.2016 № 1401-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.golos.com.ua/article/271528>.
3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07.07.2010 № 2453-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 41–42, № 43, № 44–45. – Ст. 529.